

Гиренко Інна Володимирівна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Гиренко Инна Владимировна

*доктор юридических наук, доцент,
професор кафедры международного права и сравнительного правоведения
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Gyrenko Iryna

*Doctor of Science of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of International Law and Comparative Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Тарнавська Ірина Ярославівна

*аспірант
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Тарнавская Ирина Ярославовна

*аспірант
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины*

Tarnavska Iryna

*Graduate Student of the
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ

ОТНОСИТЕЛЬНО НЕКОТОРЫХ ВОПРОСОВ ЗАЩИТЫ ПРАВ МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ОТРАСЛИ

REGARDING SOME ISSUES OF PROTECTION OF MEDICAL OFFICERS' RIGHTS IN CONDITIONS OF REFORM OF SECTOR

Анотація. Стаття присвячена визначенню та науковому аналізу проблем захисту прав медичних працівників в умовах реформування медичної галузі.

У статті розглянуто питання дисбалансу між захистом прав лікаря і пацієнта. Сьогодні досить поширені юридичні послуги щодо захисту прав пацієнтів і майже зовсім не захищаються права медичних працівників. Висловлюється думка, що з погляду досягнення мети законодавчого регулювання і застосування правил юридичної техніки, доречним видається внесення змін до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», які б забезпечили комплексне вирішення питання визначення правового статусу пацієнта і медичного працівника.

У статті піднімається питання ролі медичних працівників в умовах реформи системи охорони здоров'я, переваги і ризику впровадження міжнародних клінічних протоколів.

Які права медичних працівників найчастіше порушуються і як їх захистити?

Ключові слова: захист прав, медичні працівники, законодавство України у галузі охорони здоров'я, реформи системи охорони здоров'я.

Аннотация. Статья посвящена определению и научному анализу проблем защиты прав медицинских работников в условиях реформирования медицинской отрасли Украины. В статье рассмотрен вопрос дисбаланса между защитой прав врача и пациента. Сегодня достаточно распространены юридические услуги по защите прав пациентов и почти не защищаются права медицинских работников. Высказывается мнение, что с точки зрения достижения цели законодательного регулирования и применения правил юридической техники, уместным представляется внесение изменений в Закон Украины «Основы законодательства Украины об охране здоровья», которые бы обеспечили комплексное решение вопроса определения правового статуса пациента и медицинского работника.

В статье поднимается вопрос о роли медицинских работников в условиях реформы системы здравоохранения, преимуществ и риски внедрения международных клинических протоколов.

Какие права медицинских работников чаще всего нарушаются и как их защитить?

Ключевые слова: защита прав, медицинские работники, законодательство Украины в области здравоохранения, реформы системы здравоохранения.

Summary. The article is devoted to the definition and scientific analysis of the problems of the protection of the rights of medical officers in the conditions of reforming the medical sector. The article deals with the imbalance between the protection of the rights of the doctor and the patient. Today, legal services are very common in protecting the rights of patients, and the rights of health officers are almost never protected. It is suggested that from the point of view of achieving the goal of legislative regulation and the application of the rules of legal technique, amendments to the Law of Ukraine «Fundamentals of Ukrainian Health Care Law» would be appropriate to provide a comprehensive solution to the question of determining the right status of a patient and a health officers.

The article raises the question of the role of health workers in the context of health care reform, the benefits and risks of implementing international clinical protocols.

What are the health care workers' rights most often violated and how to protect them?

Key words: protection of the rights, medical workers, medical officers, Ukrainian legislation in the field of health protection, healthcare reform.

Постановка проблеми. Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» встановлено основні правові механізми, соціальні та економічні засади забезпечення прав громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу. Цей закон був прийнятий у 1992 році та наразі є актуальною поточною реакцією від 06.11.2017 р. [1] Необхідність реформування медичної галузі назріла в українському суспільстві вже давно, суспільство чекає медичної реформи.

На сучасному етапі розвитку держави надзвичайної актуальності набуває проблема правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я, приведення законодавства України про охорону здоров'я у відповідність до загальноєвропейських стандартів.

В рамках реформи системи охорони здоров'я в Україні, неможливо оминати увагою захист прав медичних працівників і закладів охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням проблематики захисту прав медичних працівників в умовах реформи медичної галузі в Україні займалися Р. Ю. Гревцова, А. В. Степаненко, Т. О. Дяченко, С. Г. Стеценко, С. Б. Булеца, І. Я. Сенюта, І. А. Голованова та інші науковці.

На думку І. А. Голованова права медичних працівників треба розглядати неподільно з питанням дотри-

мання прав пацієнтів. Медики за своїм статусом мають стояти на сторожі здоров'я пацієнтів, але саме вони опиняються беззахисними і потребують юридичних механізмів, які б забезпечували їм відповідні права після щоденного стикання із людською бідною [4]. Тому питання правового захисту медичних працівників зараз звучить особливо актуально. Професійна діяльність медичних працівників в Україні регламентується чітко окресленим правовим полем, яке сформовано положеннями Цивільного кодексу України, Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу законів про працю України, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Ці документи передбачають відповідальність медичних працівників у разі скоєння злочину під час виконання професійних обов'язків, іншого завдання шкоди життю та здоров'ю пацієнта.

Разом з тим виникає питання: а які механізми захищають медичних працівників у разі необґрунтованих претензій пацієнтів або їхніх родичів при заподіянні випадкової, непередбачуваної шкоди пацієнту? Адже медична діяльність має досить суттєвий ризик стосовно непередбачуваності наслідків втручання (особливо інвазивного) і випадкове завдання шкоди пацієнту є не бажаною, але характерною особливістю для медичної діяльності.

Результати досліджень показали що використання медичних стандартів (клінічних **протоколів медичної** допомоги) як нормативного документа в експертній оцінці якості наданої медичної допомоги є важливим інструментом в тому числі і для захисту лікаря. Адже зв'язок між ефективністю і якістю наданої допомоги не є абсолютним. Забезпечення якісною медичною допомогою з урахуванням сучасних технологій лікування, необхідних ресурсів (медичне обладнання, кваліфіковані кадри тощо) не гарантує виключно позитивний кінцевий результат лікування. На кінцевий результат лікування впливають генетичні, біологічні фактори, спосіб життя, соціально-економічні умови, наявність шкідливих звичок, індивідуальні особливості реакції організму на ті чи інші чинники.

Розмежувати неефективну медичну допомогу внаслідок низької якості її надання від інших причин, що не залежать від лікаря, — можуть саме клінічні **протоколи медичної** допомоги, які здатні об'єктивно довести чи заперечити недбалість лікаря.

Мета даної статті полягає у дослідженні загальнолюдських та професійних прав, свобод, які поширюються на всіх медичних працівників, обов'язків та видів відповідальності, що стосуються саме медичної сфери, пошук основних проблем та шляхів їх подолання для ефективного проведення медичної реформи в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні право громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу гарантовано статтею 49 Конституції України, в якій зазначено, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. Держава сприяє розвиткові лікувальних закладів усіх форм власності [2].

Важливою складовою створення якісної індустрії медичного обслуговування в Україні є підготовка кваліфікованих медичних працівників і створення відповідних умов для їх функціонування в системі медичного обслуговування населення. Запорукою повернення довіри українських пацієнтів до вітчизняної медицини є вдосконалення системи відповідальності медичних працівників в Україні. Цілком очевидно, що без створення в першу чергу належних виробничих і соціально-побутових умов, без запровадження нової системи оплати праці, захищеності медичних працівників ситуація в охороні здоров'я може тільки погіршуватися.

Питанням захисту прав медичних працівників, на жаль, приділяється набагато менше уваги, ніж це того варте, а тому це питання вимагає врегулювання. Отже, розглянемо проблемні аспекти та перспективи питань кризь призму розпочатої в Україні медичної реформи.

Чинне законодавство передбачає цілу низку прав та обов'язків пацієнтів та лікарів вже з моменту звернення пацієнта по медичну допомогу. Зазначені питання регулюються такими законодавчими актами, як: Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Закон України «Про захист прав споживачів», Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс законів про працю України тощо. Знання та вмиле використання цих норм, незважаючи на їх недосконалість, дозволяє досягти порозуміння між лікарем та пацієнтом і як наслідок може покращити результати лікування.

Багато питань залишаються неврегульованими щодо взаємодії лікаря та пацієнта, лікаря та закладу охорони здоров'я, а також закладу охорони здоров'я та держави, саме тому вкрай важливо законодавчо врегулювати зазначені питання. На думку посадовців Міністерства здоров'я України «Лікарська професія має бути не тільки поважною, але і стати основою розбудови економіки України, політики, соціальної політики, тож необхідно зробити все, щоб лікарське співтовариство належно запрацювало» [3].

«Саме система охорони здоров'я має захищати права і бути такою, аби позови були непотрібні, щоб правова держава вирішувала питання не в суді, а безпосередньо біля ліжка пацієнта, а також у самій системі організації та забезпечення якості медичного обслуговування, і щоб ці питання вирішувалися не постфактум, коли вже потрібен юрист, а на випередження, причому таким чином, щоб порушень і причин для подальшого правового розбору було якнайменше» [4].

Сучасний стан справ потребує термінової розробки підзаконних актів, потрібних для «запуску» реформи, в тому числі нормативно-правових актів, що необхідні для реалізації Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я» [6].

Одним із проблемних питань є відмова пацієнта від медичного втручання. Відповідно до ст. 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» чітко прописано, що, якщо відсутність згоди може призвести до тяжких для пацієнта наслідків, лікар зобов'язаний йому це пояснити. Якщо

і після цього пацієнт відмовляється від лікування, лікар має право взяти від нього письмове підтвердження, а при неможливості його одержання — засвідчити відмову відповідним актом у присутності свідків [1]. Постає важливе питання: хто такий свідок? Формально інші медичні працівники можуть бути такими свідками, проте у судовій практиці, суд не бере до уваги показання інших медичних працівників через заінтересованість сторін, незважаючи на те, що усі свідки заздалегідь попереджаються про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань. У таких випадках рекомендується залучати інших пацієнтів до цього процесу, проте, як знову ж таки свідчить практика, надалі лікарі можуть бути притягнуті до відповідальності через розголошення лікарської таємниці. Необхідне чітке регламентування цього питання.

Необхідно внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо адміністративної відповідальності за створення перешкод медичним працівникам під час надання медичної допомоги, а також запропонувати підсилення кримінальної відповідальності за погрози, насильство, посягання на життя, захоплення в заручники, навмисне знищення або пошкодження майна медичних працівників під час виконання ним своїх безпосередніх службових обов'язків.

Чинне законодавство надає медичним працівникам чимало прав. Проте більшість норм, які передбачають ці права, залишаються суто декларативними, до них не розроблені відповідні підзаконні акти, а ті, що є, часто суперечать один одному. Так, наприклад, відповідно до статті 77 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» («Професійні права та пільги медичних і фармацевтичних працівників») [1], задекларовано право на належні умови професійної діяльності, підвищення кваліфікації, перепідготовку не рідше одного разу на п'ять років, вільний вибір апробованих форм, методів і засобів діяльності, безплатне користування соціальною, екологічною та спеціальною медичною інформацією, обов'язкове страхування за рахунок власника закладу охорони здоров'я у разі заподіяння шкоди їх життю і здоров'ю у зв'язку з виконанням професійних обов'язків, соціальну допомогу з боку держави у разі захворювання, каліцтва або в інших випадках втрати працездатності, встановлення у дер-

жавних закладах охорони здоров'я середніх ставок і посадових окладів на рівні не нижчому від середньої заробітної плати працівників промисловості, пільгові умови пенсійного забезпечення, пільгове надання житла та забезпечення телефоном тощо. Більшість із задекларованих прав ігноруються та не виконуються державою вже протягом багатьох років [7].

Заслужує на увагу і можливість покращення правового захисту медичних працівників через затвердження медичних стандартів та протоколів надання медичної допомоги населенню, згідно з якими визначатимуться обсяги та методи лікування того чи іншого захворювання, і, відповідно, обов'язки та відповідальність медичних працівників. Відповідно до статей 15 та 44 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», лікарі зобов'язані у медичній практиці застосовувати методи профілактики, діагностики і лікування та лікарські засоби, дозволені Міністерством охорони здоров'я України.

На жаль, доводиться констатувати, що затверджені медичні стандарти та протоколи носять скоріше декларативний та бажаний характер через відсутність механізмів фінансового забезпечення їх реалізації. Відсутня система загальнообов'язкового державного медичного страхування, яка дала б змогу перерозподілити кошти для забезпечення обов'язковості виконання утверджених стандартів та протоколів.

Висновки. В умовах проведення медичної реформи вбачається доцільним вирішення питання щодо соціального, економічного та правового захисту професійної діяльності медичних працівників шляхом широкого впровадження страхування професійної відповідальності з провідною роллю у цьому самоврядної організації лікарів із залученням вузькофахових медичних громадських об'єднань.

Можна спостерігати, що на теренах нашої держави надається перевага захисту прав пацієнтів та майже зовсім не приділяється увага захисту прав медичних працівників.

Вбачається необхідним внесення змін до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» для забезпечення комплексного вирішення проблем визначення правового статусу пацієнта та медичного працівника, їх прав та обов'язків.

Література

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ (поточна редакція від 06.11.2017) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (поточна редакція від 30.09.2016) / База даних «Законодавство України» / ВР України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254K/96-Vr>.
3. Реформа фінансування медицини: що нас чекає в 2017 році? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zt.20minut.ua/Zdorovya/reforma-finansuvannya-meditsini-scho-chekae-na-ukrayintsiv-v-2017-rots-10549312.html>
4. Голованова І. А. Практичні проблеми формування медичного права в Україні: основні тенденції судової практики в сфері захисту права на охорону здоров'я / І. А. Голованова, А. О. Шерстюк // Теоретико-правові засади формування сучасного медичного права в Україні: збірник матеріалів наук.-прак. конф. — Полтава: ТОВ «Техсервіс», 2014. — С. 38–45.
5. Дяченко Т. О. Соціальна політика ЄС: тенденції розвитку, досвід для України / Т. О. Дяченко // Національний авіаційний університет. Науковий журнал «Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право». — 2013. — № 3 — С. 46.
6. Булеца С. Б. Правові проблеми захисту прав медичних працівників / С. Б. Булеца // Часопис Академії адвокатури України. — 2014. — № 1. — С. 133.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 груд. 1984 р. № 80731–10 (поточна редакція від 26.10.2017) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
8. Гревцова Р. Ю., Степаненко А. В. Перший Всеукраїнський конгрес з медичного права і соціальної політики. 14–15 квітня 2007 року, м. Київ: Збірник тез доповідей / — Київ: Видавничий дім «Авіцена», 2007. — 96 с.
9. Стеценко С. Г., Сенюта І. Я. Законодавче забезпечення охорони здоров'я в Україні / Право України. — № 6. — 2007. — С. 96–100.
10. Сенюта І. Я. Правовий статус медичних і фармацевтичних працівників: проблеми законодавчого забезпечення / Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. — Випуск XVIII. — Івано-Франківськ, 2007. — С. 170–176.

References

1. Fundamentals of Ukrainian Health Care Legislation: Law of Ukraine dated November 19, 1992, No. 2801-XII (current version dated November 6, 2017) // Database of Laws of Ukraine / BP of Ukraine. — Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
2. The Constitution of Ukraine: Law No. 254k / 96-VR of June 28, 1996 (current version as of 09.30.2016) / Database «Legislation of Ukraine» / BP of Ukraine. Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254K/96-Vr>.
3. Funding medicine reform: What is waiting for us in 2017? [Electronic resource]. — Access mode: <https://zt.20minut.ua/Zdorovya/reforma-finansuvannya-meditsini-scho-chekae-na-ukrayintsiv-v-2017-rots-10549312.html>
4. Golovanova IA Practical problems of the formation of medical Law in Ukraine: the main tendencies of judicial practice in sphere of protection of the right to health protection / I. A. Golovanov, A. A. Sherstyuk // Theoretical and legal principles of formation of modern medical law in Ukraine: a collection of materials of sciences.-pray conf — Poltava: «TechService» Ltd., 2014. — P. 38–45.
5. Dyachenko T. O. EU Social Policy: Trends in Development, Experience for Ukraine / T. O. Dyachenko // National Aviation University. Scientific journal «Strategy of development of Ukraine. Economics, Sociology, Law» — 2013. — № 3 — P. 46
6. Bulets S. B. Legal problems of protection of the rights of medical workers / S. B. Bulets // Journal of the Academy of Advocacy of Ukraine. — 2014. — No. 1. — P. 133.
7. Code of Ukraine on Administrative Offenses: Law Ukraine from December 7. 1984 № 80731–10 (current edition dated October 26, 2017) [Electronic resource]. — Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
8. Grevtsova R. Yu., Stepanenko A. V. First All-Ukrainian Congress on Medical Law and Social Policy. April 14–15, 2007, Kyiv: Collection of abstracts. — Kyiv: Avicenna Publishing House, 2007. — 96 p.
9. Stetsenko SG, Senyuta I. Ya. Legislative protection of health in Ukraine / Law of Ukraine. — No. 6. — 2007. — P. 96–100.
10. Seniut I. Ya. Legal status of medical and pharmaceutical workers: problems of legislative support / Current problems of improving the current legislation of Ukraine. Collection of scientific articles. — Exhibition of XVIII. — Ivano-Frankivsk, 2007. — P. 170–176.